

ben van, egy magasabb szociális rend felé kell haladnunk: tudod ki beszélt így a néphez? És tudod mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a polgári kapitalista mentalitás súlyosan téved, ha azt hiszi, hogy a fasizmus az ő büzlő hullájukat jött megmenteni. A forradalom fejlődése egy teljesen új társadalmi berendezkedés felé vezet, ahol nem lesz hely a kapitalizmus részére. Te azt mondd erre, hogy még mindig vannak olyanok, akik autón járnak és olyanok, akik éheznek. Tud meg hát, hogy eljön még az a nap, amikor megkérdezzük az autósoktól, hogy milyen munkával szerezték meg autójukat...“ Az ember valósággal elámul: fasiszta író beszél így? Igen. De mond még egyebeket is. „Oroszországról mersz beszélni? — mondja a regény egy másik „megtért“ szereplője — éppen Oroszországról? Arról az Oroszországról, ahol a szabadság nevében megkötötték a nép kezét-lábát? Mit akarsz itt előttem dicsérni? A hat négyzetméteres lakóhelyeket s a kenyérjegyeket? Mintha valaki a börtön szépségeiről akarna áradozni! A munkások talán szabadok, ha engedik, hogy pár bűdös zsidó láncokat rakjon rájuk? Gondold el: mit jelent a zsidók rabszolgáivá lenni! Én nem akarok vitatkozni a bolsevizmusról, én intellektuel vagyok, tehát individualista, szóval ezer kilométerre a kommunizmustól. De a zsidókról nem akarok tudni! Kár, hogy Itáliában e tetvek (sic!) még élőködnek rajtuk és szívják a vérünket...“ Uj hang ez is, teljesen új hang a fasizmusban és irodalmában. Mit jelent ez a kapkodás? Hol a sarló és kalapács, hol meg a horogkereszt tűnik fel a fascio mögül. Igen. Már ennyire elvesztették a fejüket.

Mária Béla

A RAGON KÜZDELME A REALIZMUSÉRT. Egy francia szürrealista költő, akiben anarchikus lázadás és fölény, kiábrándultság és romantika színes zürzavarban kavarg, 1930 őszén kiutazik Oroszországba. Nem globetrotter és nem zarándok; se túlságos kíváncsiságot, se megilletődést nem érez, s nem hiszi, hogy egy utazás, akár Oroszországba is, sokat jelenthet az életben. Háborúutáni párizsi fiatalember, akit minden lázongás ellenére kissé meglegyintett annak a polgári kiábrándultságnak a szele, mellyel Paul Morand híres felkiáltása száll: Rien que la terre: A földgolyó, — semmi egyéb... Nyilván költőnk is így érezte. Csakhogy vannak dolgok, amik váratlanabbak a tüneménynél és vakmerőbbek a képzeletnél. A költő, akinek képzeletében úgy fészkelődött a „forradalom“, mint Napoleon katonáinak hátizsákjában a marsallbot, gyors valósággraébredő leckét kap, s ép' a megvalósulás tényeitől, melyek felülmulják elképzeléseit. De nem jól mondtuk. Ez az utazás nem pusztán lecke volt a költő számára, hanem élmény. Olyan élmény, amely erősebb átélőjénél és erejével megváltoztatja életét. Mert Louis Aragonnal ez történt. Esetére igazán illik a kitűnő mondás, hogy ha nem a szocializmus ténye volna, csoda lenne. Ő maga azoknak a börtöntölteléknek, elbukott embereknek az esetéhez hasonlítja a magáét, akik a híres Bjelomorsztojt, a Fehér- és Balti-tenger közti csatorna lelkes munkálataiban nyerték vissza emberségüket és ismerték fel életük további értelmét. „Oroszország az Európából érkező utas számára valóságos szellemi Bjelomorsztojt“, — írja megnyerő ötlettel. A társadalmi alkotás realizmusa, — melyben az emberek külső körülményeikkel együtt benső természetüket is megváltoztatják, — elhomályosítja Aragon szürrealista, alanyi forradalmiságát. A kollektív építőmunka távlatai különbet hirtelnek a csapongó képzeletnél és Aragon felfogja e hirtelés értelmét. Hazajövet ugyan még feszeng, szinte maga előtt is rösteli a rendkívüli benyomást, a multja húzza vissza, riadozik az újatvállalás terhétől, de aztán dönt — régi mivolta ellen, s rövidesen nem

csak a rendet, hanem barátjait is magára haragítja. Ettől kezdve harcot két fronton vívja: a szürrealizmus zavarosságai ellen s a változtató osztály soraiban a megpillantott új valóságért és új kulturáért. Ez az előjátéka legújabb könyvének (*Pour un réalisme socialiste*. Denoel et Steele. Paris 1935.), melybe a szocialista realizmus irodalmával foglalkozó néhány előadását gyűjtötte össze. Nem irodalmi tanulmányok ezek: inkább agitatori írások, a korszakfeszítő irodalmi kiáltványok lelkes és heves modorában. Írójuk a kultura birtokát s a műalkotás új módszereit igyekszik kiharcolni a feltörekvő friss rend számára. Nem akar rögtönzésekkel elkápráztatni, hanem azt az irodalmi programot kívánja elvennie és hathatósá tenni, amelyet az adott történeti viszonyok diktálnak az új rendnek. S ez a program — az élharcos rend természete szerint — csupa tisztázó és bíráló, realista és harcra szóló követelés. „Az irodalom története bizonyítja, — írja *Mehring*, — hogy valahányszor egy feltörekvő osztály gondolatvilága összeütközik egy hanyatló osztály gondolatvilágával, az előbbi mindig a természet és az igazság, a naturalizmus és a realizmus csatakiáltásával száll harcra az utóbbi ellen“. Számos történeti hasonlóság (pl. a francia és a német felvilágosodás korának irodalma) bizonyítja, hogy a feltörekvő réteg szellemi előcsatározásai elsősorban mindig az állapotok visszásságai körül villognak, s a harci kedv az igazmondást a vádbeszédig, a gúnyt az ostorozásig fokozza. A hanyatló osztály, igen érthetően, takargatni iparkodik a társadalmi állapotokat, amelyek közt a felbomlás jelenségei, az ellenmondások s a megtagadó fejlődés erői szembeütően mutatkoznak. Az ilyen osztály ugyanúgy rejtegeti a valóságot, mint a tönkremenő bankár a csődöt. Ha a polgári világ irodalma közvetlenül vagy közvetve, ábrázolja is a válság s a bomlás jelenségeit, szinte soha sem jelöli meg a kibontakozás igazi tényezőit. E tényezők történeti szerepét vagy félreismeri, vagy nem akarja elismerni, s így jelentőségüket nem értékeli kellően. Természetes is, hogy a polgári világ irodalma nem szolgál egy olyan irányú haladás indítékaival, amely számára nem kívánatos. Ezzel szemben a feltörekvő réteg épp a valóságra, a társadalmi állapotokra, a belső ellenmondás s az ellenerők fejlettségére hivatkozik, amik törekvéseinek úgyszólván tényszerű történeti igazolásai. A feltörekvő réteg s a rokonszándékú értelmiség irodalmában rengeteg társadalmi riport, tény-regény, életdokumentum és önvallomás keletkezik, ami mind a társadalmi valóságot aknázza ki és fordítja a nyomasztó rendszer ellen. De a válságba jutott társadalom beavatkozás nélkül is ön maga ellen tanuskodik, az állapotok vádolnak s a tények pátosza minden elfojtáson áttör. „Kivel tart végeredményben minden realizmus? — kérdi Aragon. — A feltörekvő osztállyal, azzal, mely a valóságot a maga nagy ügyévé avatja, mely az adott korszakban az emberiség történeti továbbhaladását testesíti meg. Így, amidőn az abszolút-uralkodó öszefog a polgársággal a feudálisok ellen, akik fékentartani iparkodnak a történelem fejlődését, természetesen, hogy az öreg Boileau ilyen hangon kiált föl: „A macskát macskának nevezem, Rollet-t* meg lókötnék!“ Mondana valaki ilyesmit manapság, amikor a francia polgárság Chiappe urat, Páris főpolgármesterét becsületes nagy embernek nevezi? Nem tiltja-e meg a polgárság Párizs népének, hogy a maga módján ünnepelje Victor Hugo emlékét, e realistáét, aki a 18. század elfajzott költőivel, aféle beporosodásra ítélt Delille abékkal szemben fölkiáltott: „Így szóltam a telt aranygyümölcsöz: Eredj, csak hitvány körte

*Zsugoriságáról és kapzsiságáról közismert ügyész a XVII. században.

vagy!" Igen, Victor Hugo realista volt. A *Nyomorultak* írója olyan realista volt, akinek számára a társadalom nem az a szalon, ahol Madame de Rambouillet óta folyik az irodalmi cicomázkodás, mely Octave Feuillet-től Paul Bourget-ig hervadozik. Realista az a Hugo, aki polgárjogot követel az argot számára a nyelvben és az élethez való jogot a communiardok számára Franciaországban." Aragon sok hévvel és érvvel bizonygatja, hogy realista erények dolgában igenis számottevő az a Victor Hugo, aki tudja és vallja, hogy a „társadalom“ nem csupán a szalonok körzete, hanem a Nyomorultak alvilága is; az a Victor Hugo, aki a népi- és tolvaj-nyelv vad tarkaságával tüntet az irodalom kertészeteiben, s aki a száműzetésben az otthoni állapotok köznapi anyagából sző ostorozó verseket a Kis Napoleon ellen. (*A bűnhődések*). Ugyancsak a realizmus életes melegére bukkan Rimbaud-nál, is aki megénekelte a tulajdon testi-lelki meztelenségét, a lázadó nő kezét a 71-es Párizs golyószóróinak bronztestén; a zubbonyos sötét férfiakat, amint a külváros fakó estjében hazatérnek; nem is említve a Kovács-ot, a Kényérléső-ket, a Völgyben alvó katonát. (Zolát, aki ebben a vonatkozásban nem szorul felfedezésre, csupán érinti.)

Bizonyos, hogy Aragon felfogása a realizmusról a hagyományos osztályozással szemben önkényesnek hat. De nyilvánvaló, hogy hamarjában azért nem Flaubert-t vagy Balzac-ot emlegeti, (aki pedig a társadalom alvilágának is nagy ismerője), mert a mai harcos realizmussal rokon hajlandóságokra, a szociális szókimondás s a nép dolgaiért való kiállás példáira kíván rámutatni. Viszont nyoma sincs annak, mintha a realizmus kérdésében Victor Hugót pl. Balzac elé vagy mellé helyezné. Hugo, (aki regénybeszabadult romantikus költő) csak a társadalmi bírálat, az állásfoglalás s a nyelv tekintetében mutat Balzac realizmusával szemben meghaladó készségeket. Mert az, hogy Balzac megcsontosított monarchista volt, Hugo viszont rajongó demokrata és republikánus, az alkotó-természet belügyeiben igazán nem számít.

Igen érdekes, bár indokolt lelkesedésében néhol stiláris tulzásokba téved, amit John Heartfieldről, a fotomontázs megteremtőjéről ír Aragon. Rámutat arra, hogy az olajfestés, noha egymaga az egész festészetnek tűnik előttünk, csak néhány évszázados és könnyen megeshetik, hogy egy napon át kell engedje a helyét egy új technikának, mely jobban megfelel az emberi élet és alkotás változott viszonyainak. Heartfield egyike ez új technika kísérletezőinek s a társadalmi problématika képi kifejezésére törekszik. A fotomontázst illetően Aragon fejtegetéséhez csak annyit vetünk hozzá, hogy a montázs jellegzetesen összefüggés-művészet (ha szabad ezt a kifejezést használnunk) és ilyenformán a társadalmi realizmus egyik legfőbb igyekezetét példázza. A társadalmi élet térben és időben elkülönült, de okozatilag összefüggő jelenségeit illeszti érzékletes, művészi kompozícióba. Ez a törekvés a szociális realizmus irodalmában is gyakori és éppen Aragon regénye, a Bázeli harangok eleveníti fel ilyenyszerűen a francia társadalom életét és világítja meg fényes biztonsággal a rejtett (elmisszifikált) társadalmi összefüggések játékát, a századfordulótól az 1912-es bázeli békekongresszusig. Ez a regény jelentős sikere a realizmus mozgalmanak és alkotómódszerének nagyszerű lehetőségeire vall.

Az új realizmus a haladás mai akaróinak mozgalma, s így átmeneti társadalmunkat mozgásában, változásának folyamatában szemléli. Tudja, hogy a mi emberi világunk, a társadalom, nem vak önműködés, hanem dologi viszonyok halmazatában egyre átgondoltabbá váló emberi cselekvés. Épp ezért rámutat a változás cselekvő erőire és iparkodik felé-

jük terelni a kuszáltságok közt vergődő tudatot. Mindez természetszerűen következik a kor élén haladó osztály törekvéseiből és egyáltalán nem kánonszerű. Az új realizmus szabad alkotó-program, mely semmilyen készséget nem bénít meg, sőt minden készséget versenyre hív. Merőben megokolatlan az a feltevés, hogy a társadalmi realizmus gátolja a lélektani elmélyedés munkáját. Ez a realizmus a „lélek mérnökének” nevezi az írókat és működését az új körülmények közt megújuló emberi lélek szűz tartománya felé irányítja.

Korvin Sándor

SOLOCHOV KOZAKJAI: HARMADSZOR. Solochoy világszerte ismert, sőt magyarra is lefordított regényének most jelent meg III. kötete. — (*Der stille Don. III. Aufstand der Kosaken.* — Malik Verlag) — és még mindig nincsen vége. A Csendes Donnak még egyre van mondani-valója, kifogyhatatlan, embergazdag, élménygazdag. Nem lehet megenni. Az életet nem lehet megenni, a maradéknélkül vetített életet, teljességében az összes hullámvölgyekkel és hullámhegyekkel. Solochoy nagy kozákeposza egy ilyen állandó nyargalás és cammogás: hol fent, hol lent. Állandó változatosság: csend és idill, melyet a feszültség vihar-szikrái gyujtanak fel ember- és földrengéssé. Az életet gyűjtőlencsébe fogni és teljes gazdagságában vetíteni: milyen kevés irástudó tudja ezt. Solochoy csak ezt tudja és ez az ő nagy írásművészetének a titka. Mennyien élnek itt és mennyien halnak. Micsoda életek és micsoda halálok! Ezt a regényt nem lehet más szavakkal elmondani, itt az időbe ágyalt élet és halál szín- és vérfoltjai vágtatnak váltott kozák lovakon.

Az egész harmadik kötet vad, gyűlöletes szeretkezés egy új szóval és fogalommal: a szovjettel. A harmadik kötetben sem készülnek el a kozákok ezzel a harccal. Aki az akkori élet egész teljességét akarja és tudja vetíteni, az nem is készülhet el egyhamar ezekkel a tespedési és fellángolási hullámokkal, ezekkel az ellenforradalmi völgyekkel és forradalmi hegyekkel. Emberek változásáról, világ megváltoztatásáról van szó és mint azt már öt év előtt megirtuk: Solochoy a legnehezebb ponton dokumentál, a kozákoknál, a kiváltságosoknál, akik már eleve predestinálva vannak, hogy a forradalomban az uralkodó osztály különítményei legyenek, azok érdekének és a maguk külön világának rabjai. A harmadik kötetben ez a harc még élesebb formákat ölt. A kozákok lázadnak itt önmaguk ellen, uraik ellen, szabadítóik ellen a legteljesebb összefüggésben. A pillanat határoz és dönt, az orrnál tovább-látni-nem-akarás. Olyan új, olyan értelmetlen, annyira nem katonás még a szegénység zászlaja, csapata, hogy asszonyok nevetik és férfiak kurgatják. És ölik egymást kegyetlenebbül, mint a „német háborúban”. Testvérháború ez a legteljesebb értelmetlenséggel. A háború fertőzöttjeit, a gyilkolás professzionistáit nem lehet megállítani. „A háború teljesen kiszípolozott” — mondja az egyik kozák. — „Már magamnak is úgy tűnik fel, mint egy kísértet. Nézz a lelkembe, olyan fekete ott bent minden, mint egy üres kiszáradt feneketlen kut.” Ebbe a lélekbe aztán hiába vagy csak lassan hull az új tanítás ígéje. Oktalan vérmámor áll itt szemben egy szürke muszájharccal. De lassan mégis világosodnak az agyak és az ellenforradalom haszonlesőivel szövetkezett kozákok elérnek a felismerés szavaihoz: „Ezek azért küzdenek, hogy jobban éljenek, mi pedig csak a mi jobb életünkért.” Nagy harc dől el itt, irtó kegyetlenséggel vívott nagy harc, mely megérdemli és megkívánja az élet teljességét úgy, ahogy azt Solochoy vetíti.

(Stósz)

Fábry Zoltán